

Meontologie L. Hejdánka: pokus o kritický výklad
Stanislav Sousedík

in: Filosofický časopis, 1992, n. 4, p. 673–676

Responses to this document:

[Nevydařená Sousedíkova kritika](#)

in: Filosofický časopis, 1992, č. 4, str. 673–676

na dokument existují tyto reakce:

[Nevydařená Sousedíkova kritika](#)

◆ článek, česky, vznik neuveden, ◆ web

◆ article, Czech, origin n.a., ◆ web

Meontologie L. Hejdánka: pokus o kritický výklad
Stanislav Sousedík

in: Filosofický časopis, 1992, n. 4, p. 673–676

Responses to this document:

[Nevydařená Sousedíkova kritika](#)

in: Filosofický časopis, 1992, č. 4, str. 673–676

na dokument existují tyto reakce:

[Nevydařená Sousedíkova kritika](#)

◆ článek, česky, vznik neuveden, ◆ web

◆ article, Czech, origin n.a., ◆ web

Stanislav Sousedík: Meontologie L. Hejdánka [1992]

Pokus o kritický výklad

V prvním čísle časopisu *Reflexe* uveřejnil L. Hejdánek příspěvek nazvaný *Pojetí pravdy* a jeho meontologické předpoklady. Článek obsahuje poměrně ucelený výklad autorových po desetiletí krystalizujících filosofických názorů, známých dosud spíše fragmentárně. L. Hejdánek je ze známějších českých filosofů pravděpodobně jediný, kdo usiluje o to vypracovat vlastní, do značné míry originální filosofickou koncepci. Jeho práci je proto třeba sledovat a věnovat jí s ohledem na nesporné autorovo nadání zaslouženou pozornost.

Rozdělil jsem tento svůj příspěvek na dvě části. V první shrnu stručně Hejdánkovy filosofické názory, jak jsou obsaženy v uvedeném článku v časopisu *Reflexe*. V druhé části je podrobím kritickému rozboru a vysvětlím, proč podle mého názoru autor vysokého cíle, který si vytkl, nedosáhl.

Nejprve tedy k prvnímu bodu. Celek veškerenstva, vše to, co nespadá vjedno s nic, se podle Hejdánka skládá jednak z ryzích nepředmětností, jednak ze skutečností, které mají stránku zpředmětitelnou, a spolu s tím však i stránku nepředmětnou: Jsou to tedy jakési srostlice zpředmětitelného s tím, co se předmětem stát nemůže, a zůstává tedy za všech okolností nepředmětné. V čem spočívá rozdíl mezi nepředmětnou skutečností a skutečností zpředmětitelnou? Zpředmětitelná skutečnost je podle Hejdánka ta, která je postižitelná pojmy. Ty skutečnosti, resp. stránky skutečností, které pojmy postižitelné nejsou, jsou nepředmětné.

Abychom uvedenému náležitě porozuměli, musíme ovšem vědět, co autor rozumí slovem „pojem“, čili jakou zastává teorii pojmu. Hejdánek podává takovéto vysvětlení: Pojmy jsou intencionální akty, jejich objektivním korelátem jsou intencionální předměty. K bližší charakteristice intencionálních předmětů pak Hejdánek uvádí, že jsou to jakési „modely“ reálných předmětů, které příslušnými pojmy míníme. Protože slovem „míníme“ chce Hejdánek pravděpodobně říci „vypovídáme“, je asi celému výkladu třeba rozumět v tom smyslu, že např. obecný pojem psa (= intencionální předmět) můžeme pravdivě vypovídat např. o Alíkovi (= reálný předmět). Tento Hejdánkuv výklad se pohybuje celkem v rámci tradiční logiky, do níž autor ovšem promítá i některé termíny převzaté z Husserlovy fenomenologie.

S užíváním pojmů je podle Hejdánka spojena „nebezpečná nevýhoda“. Tím, že intencionálním předmětem míníme nějakou skutečnost (rozuměj: tím, že predikujeme obecný pojem o nějakém individu), promítáme předmětnost intencionálního objektu do skutečnosti samé, takže se nám tato skutečnost (dotud jen zpředmětitelná) jeví jako předmět. Hejdánek takový myšlenkový postup (tj. vlastně takto interpretovanou predikaci) nazývá „předmětným myšlením“.

„Nebezpečná nevýhoda“ předmětného myšlení spočívá v tom, že se takovému myšlení skutečnost jeví jako předmětná, to znamená, že ty její stránky, které to dovolují, jsou zpředmětněny, kdežto ostatní jsou vytěsňeny z našeho myšlení a vědění. Na otázku, proč zpředmětnění jedné stránky skutečnosti s sebou nese potlačení stránky druhé, nepředmětné, nenacházím u Hejdánka odpovědi. Stejně tak se autor nezabývá epistemologickou otázkou, jak se nepředmětné stránky skutečnosti v našem myšlení a vědění ocitají a jak je nadto ještě

dokonce možno o nich smysluplně mluvit (Hejdánek sám mluví mnoho o nepředmětných skutečnostech, a to se zřejmým nárokem, že jeho řeč nepostrádá smyslu).

Proti vyličenému ochuzení skutečnosti spojenému s užíváním pojmů usiluje nyní Hejdánek rehabilitovat předmětným myšlením odsunuté stránky veškerenstva, tj. skutečnosti částečně nebo úplně neobjektivovatelné. Filosofickou nauku, která má zjednat nápravu, nazývá autor právě „meontologií“. Název si zaslouží krátkého vysvětlení. Slovo „meontologie“ by bylo možno česky přetlumočit jako „věda o nejsoucím“. Hejdánek toho názvu užívá ne proto, že by zastával názor, že nepředmětné skutečnosti spadají vjedno s nic, nýbrž protože si toto myslí právě jeho odpůrci, lidé zcela propadlí předmětnému způsobu myšlení. Název je tedy, jak patrně, poněkud zavádějící. Je to, jako by např. teologové přejmenovali svou vědu na „vědecký ateismus“, a to ne proto, že by sami nevěřili v Boha, nýbrž protože v něj nevěří jejich odpůrci. Každý má ovšem právo dat svému dítěti, a to i duchovnímu, jméno, jaké chce, a tak tedy musíme název nové filosofické vědy – meontologie – respektovat. Hejdánek ve svém příspěvku naznačuje, jaké čekají na meontologii úkoly a jaké budou tematické oblasti, jimiž se bude zabývat. Tuto část jeho vývodů ponechávám v tomto mém shrnutí stranou, neboť se jedná o pouhé projekty. Možné je tyto projekty realizovat jen za předpokladu, že nepředmětné skutečnosti nejsou pouhým výtvozem fantasmie. Podívejme se proto nejprve, jak Hejdánek zdůvodňuje tezi, že se jedná o skutečnosti odlišné od nicoty. Jedna část autorovy argumentace směřuje k tomu přesvědčit čtenáře, že jsou skutečnosti čiré nepředmětné, druhá, že se skutečnostmi předmětnými jsou nepředmětné vždy alespoň nějak spojeny.

Pokud jde o první část, snaží se Hejdánek doložit svou tezi tím, že ukazuje, že je alespoň jedna nepředmětná skutečnost, totiž pravda. To autor dokládá kritikou adekvátní teorie pravdy, podle níž je pravda něčím pojmově postižitelným, totiž vztahem shody mezi obsahem tvrzení a skutečností. Jsme tu svědky zvláštní věci. Na základě toho, co dosud víme o Hejdánkově pojetí pojmu, resp. intencionálního předmětu – že se totiž jedná o jakýsi „model“ reality –, bychom očekávali, že autor bude neústupným zastáncem adekvátní teorie. Každý model se totiž vždy nějak shoduje s tím, čeho je modelem, a tak se tedy např. obecný pojem psa, je-li to skutečně model, musí s Alíkem, o němž se pravdivě predikuje, nějak shodovat. Ve skutečnosti je však Hejdánek z ne dost jasných důvodů naopak velmi rozhodným odpůrcem adekvátní teorie. A co víc: odmítnutí adekvátní teorie je pro něj hlavním, ne-li vůbec jediným dokladem, že pravda je nepředmětná skutečnost.

Druhá část Hejdánkovy argumentace směřuje k tomu ukázat, že předmětné skutečnosti jsou vždy spojeny se skutečnostmi nepředmětnými, a že tedy představují jakousi srostlici obou těchto stránek. Autor to dokládá tím, jak užíváme slovesa „jest“, když mluvíme o pravých jsoucnech. Buď oním „jest“ máme na mysli okamžitou jsoucnost, tedy např. u člověka jeho stav v určitém okamžiku; anebo jím myslíme „bytí“, což je v našem příkladu v celku chápaný život člověka od narození do smrti. Právě jsoucno (např. člověk) po celou dobu svého života „jest“ ve smyslu bytí; z hlediska okamžité jsoucnosti však převážně není. Mládí muže v okamžiku, kdy dosáhl čtyřicítky, již pominulo, a tedy není, jeho budoucí stáří, dožije-li se jej, ještě není.

Potud – pochopil-li jsem správně – Hejdánkuv výklad. Musím se přiznat, že pro svou osobu nevidím, jak rozlišení dvojího významu slovesa „jest“ (podařilo-li se je Hejdánkovi vskutku provést) přispívá k potvrzení jeho teze, že předmětná jsoucna mají vždy i nepředmětné stránky. Autor snad chtěl ukázat, že pravá jsoucna „jsou“ jen v přítomném okamžiku, jejich minulost, resp. budoucnost, ač k nim také náleží, však není, a tak tedy jsou tato jsoucna jakousi

srostlicí jsoucího a nejsoucího. Je-li toto správný výklad Hejdánkova myšlenky, vzniká otázka, proč ono „již nejsoucí“ (v našem příkladu mládí čtyřicetiletého) je právě nepředmětnou skutečností? Vždyť, ač pominulo, je přece stále pojmově postižitelné (lze je charakterizovat pomocí predikátů). Autor svůj výklad doplňuje kritikou pojmu substance. Tato kritika se zakládá na nedorozumění: Hejdánek mylně ztotožňuje vztah identity a pojem neměnnosti. Myšlenková souvislost kritiky s dovozením neobjektivovatelných stránek skutečnosti je opět nejasná.

Tolik stručně k obsahu Hejdánkova příspěvku. Charakteristickým rysem současné české filosofie je nedůvěra k novověkému scientismu a kritický vztah k ontologickým kořenům, z nichž toto myšlenkové zaujetí vyrostlo. Myšlení L. Hejdánka se tomuto celkovému zaměření dnešní české filosofie nevymyká. Proti bezútěšnému scientistnímu přesvědčení, že skutečné je jen, co může být předmětem matematického popisu obvyklého v přírodních vědách a v technice, staví Hejdánek přesvědčení, že vedle předmětných skutečností tohoto typu je třeba uznat i skutečnosti jiné, nepředmětné, jež jsou metodami přírodních věd nepostižitelné. Mezi nimi má zejména „pravda“ zaujmout v duchovním životě moderního člověka místo vyhrazované v tradičních náboženstvích Bohu. Zda je tato Hejdánkova nabídka nosná, musí ukázat rozbor jejích meontologických východisek. Přecházím k druhé, kritické části svého článku.

Kritikou Hejdánkových názorů je podle mého mínění samo jejich střízlivé a uspořádané předvedení. Čtenář jeho článku právem očekává, že ho autor přesvědčí, že nepředmětné skutečnosti nejsou pouhou fikcí. Jeho očekávání se však, jak musím konstatovat, nesplní. K tomu, aby se ukázalo, že čirě nepředmětné skutečnosti nejsou pouhým výplodem fantazie, totiž nestačí prokázat nesprávnost jedné (anebo třeba všech) dosavad formulovaných teorií pravdy, nýbrž věc by bylo třeba ukázat pozitivně. To u Hejdánka nenalézám. Co náš autor nabízí, je pouhé ujišťování, což kritickému čtenáři nestačí. Snad by bylo na Hejdánkovu obhajobu možné uvést, že pravda a jiné ryze nepředmětné skutečnosti nejsou pojmově postižitelné, a že tedy o nich nelze běžným jazykem (založeným na užívání predikátů) mluvit. Takovou obhajobu by bylo možno přijmout, kdyby L. Hejdánek o svém námětu mlčel, to však, pokud vím, nebylo a není jeho úmyslem. Jazykových obtíží spojených s meontologií je si autor sice, jak se zdá, vědom, věří však, že východisko z nich poskytne „radikální rekonstrukce“ pojmového myšlení. Tato rekonstrukce umožní mluvit o nepředmětných skutečnostech novým, dosud neznámým způsobem, od něhož autor nicméně požaduje, aby byl odlišný od „mimopojmové“ mluvy básnické. Zmíněné „radikální rekonstrukci“ podobně jako i jiným budoucím výkonům meontologie, o nichž se L. Hejdánek zmiňuje, hledím se zájmem vstříct, vyslovit se k nim však budu moci teprve po jejich realizaci.

Tolik k Hejdánkovým vývodům týkajícím se ryze nepředmětných skutečností, hlavně „pravdy“. Pokud jde o jeho úvahy o skutečnostech, které jsou „srostlicí“ předmětného s neobjektivovatelným, mám za to, že jsou Hejdánkova vyjádření k té věci nejasná. Pokud se autor k věci nevyjádřil srozumitelněji, nemohu úplně odložit podezření, že jsou ony „srostlice“ pouhou fikcí.

Pro svou tezi o nepředmětnostech by se ovšem Hejdánek mohl dovolávat některých velkých myslitelů, např. Kanta, u něhož ideje čistého rozumu (Bůh, duše, svět) rovněž nemají předmětný charakter. Myšlenka skutečného nejsoucího má pak, jak ostatně Hejdánek sám upozorňuje, jakýsi precedent ve středověké filosofii, jmenovitě u Tomáše Akvinského. Názory

uvedených filosofů jsou ovšem – ať jsou již správné nebo ne – vždy nějak srozumitelně zdůvodněné. U Hejdánka, jak se mi zdá, zdůvodněnost a srozumitelnost často chybí. To souvisí možná do určité míry s tím, že se autor nevyrovnává se současnými názory na problémy, jimiž se zabývá. To, co Hejdánek vykládá o pojmovém myšlení, spočívá převážně na představách starší logiky. Postrádám u něho vyrovnání se se současnou logickou sémantikou, s funkcionální teorií pojmů, s nominalismem L. Wittgensteina a jinými dnes zastávanými myšlenkovými přístupy. Všichni bychom jistě uvítali, kdyby se L. Hejdánek např. pokusil klidně a jasně vyložit, jak chápe rozdíl mezi subjektivitou a niterností, s nímž příležitostně operuje, a uvedl svůj výklad do souvislosti s dnes tolik diskutovanou problematikou soukromého jazyka. O nic takového autor, pokud vím, neusiluje. Jeho myšlení v izolaci vznikalo a v izolaci od mnohého, co je pro myšlení naší doby charakteristické, ke své škodě setrvává.